

## Excursie Herxen 23 april 2016 - tekst Wim Jansen

### Boerderij de Herxer brug / 't Ooievaarsnest

Rijksstraatweg 2 te Wijhe

We zijn hier bij de boerderij van de familie Aalbers-Schilder. De familie Schilder woont al vanaf 1916 op deze boerderij. Het oudste geschrift dat ik ben tegen gekomen, is een advertentie in de *'Oprechte Haarlemsche courant'* van 12 januari 1713, dat de havesathe Herxen met toebehoren te koop werd aangeboden en dat de aanwijzingen werden gegeven o.a. door de 'MEYER' Roelof Aelbertsz wonende aan de *'Steene Brug te Herxen'* (familie van de huidige eigenaar?). Volgens het *'Middelnederlandsch handwoordenboek'* was een meyer in die tijd, o.a een hoofd van een boerderij, zetboer of pachter. Omdat Aelbertsz de aanwijzer was, was vermoedelijk Rutger Sweer van Haersolte tot Toutenburg, Herxen en Paeslo, de eigenaar van de havesathe maar ook de eigenaar van de Steene of Herxer brug. Want volgens dat woordenboek was de betekenis van 'meyer', ook het hoofd van alle hoevenaars en trad hij ook op als rentmeester. Rutger Sweer van Haersolte verkocht havesathe Herxen in 1713 aan Baron Rudolf Augusta van Croseck. De erfgenamen van de familie Sweer van Haersolte hadden onderling problemen en ruzie en wegens grote schulden werden bijna alle overige bezittingen in de loop der tijd verkocht om de kostbare proceskosten te kunnen betalen.

Volgens de [website](#) van *'Het ooievaarsnest'* is dit pand genoemd naar het grote ooievaarsnest dat hier in het verleden op de schoorsteen aanwezig was en met een storm naar beneden is gekomen. Het was vroeger een woning met varkensschuur, veeschuur en een bakhuis. Daarnaast was er een café en ook zou hier een brouwerij gevestigd geweest zijn. De postkoets stopte hier en dan kon er wat gedronken worden.

In 1825 woonde hier de familie Tijhaar. Hij was kastelein en bouwman ofwel boer. De boerderij was tevens een logement. In de Leeuwarder Courant wordt in 1830 en herhaald in 1909, een reisverhaal verteld over *'een reis van Leeuwarden naar Amsterdam en terug, in 1829'*. Het beschrijft de reis die de familie Haber maakte. *'Via Meppel- Zwolle kwamen zij op 23 juli 1829 aan op de Hexer Brug, welke plaats wij tot ons nachtverblijf gekozen hadden. De 24 juli vertrokken wij naar Wijhe en zo verder'*. Dit alles met paard en wagen, zo lezen wij. Maar het was ook secretarie en hier lagen alle belangrijke aanbestedingsstukken ter inzage voor de Staat der Nederlanden. De 2<sup>e</sup> generatie Tijhaar was gemeenteraadslid en daarna ook een familielid polderbestuurder. Cornelis was bouwman en taxateur en werd vaak door de Gouverneur der Provincie Overijssel aangesteld als taxateur, vooral bij onteigeningszaken. In 1849 woonden hier 5 familieleden Tijhaar, bestaande uit 2 huishoudingen. In 1916 komt de familie Schilder hier wonen.

Met de voorbereiding vertelde de eigenaar 3 zaken, waar ik na de rondgang, wat vraagtekens bij heb:

- 1790

De eigenaar vertelde dat zoals de gevelankers aangeven, het pand in 1790 gebouwd is. We komen vaker boerderijen tegen waarop een datum vermeld staat. En velen hier aanwezig die vaker met de excursies mee gaan, weten dat dit soms niet klopt. Zo heb ik ook hier mijn vraagtekens. Dat hier een pand gestaan heeft uit die tijd, zou best kunnen. Maar volgens de kadastrale kaart uit 1832 stond hier een rechte boerderij, met 4 nevengebouwen niet in deze vorm. Dit zou kunnen aanduiden dat de huidige boerderij van later datum is.

- **Knipvoeg**

De voorgevel had in het verleden een knipvoeg, thans is dit een platvollevoeg. Knipvoegen werden zover ik weet in deze regio langs de IJssel pas toegepast vanaf dat de dwarshuizen zijn gebouwd. Voor die tijd zie je veelal een daggestreep. Eigenlijk is vanaf ca. 1850 de knipvoeg pas bij boerderijen in deze streek langs de IJssel ontstaan.

- **Amerikaans grenen**

De eigenaar vertelde ook dat de kap en gebintconstructie is uitgevoerd in Amerikaans grenen hout. Voor zover bekend, wordt Amerikaans grenenhout pas sinds ca. 1850-1860 ingevoerd, volgens het boek: Handboek voor Timmerlieden door H.J.de Groot. Amsterdam- S.L. van Looy-1900. Het aanwezige hout lijkt een White Pine soort, maar de gebinten hier zijn niet harsrijk en daarom oogt het naar mijn gevoel eerder als een Scandinavische houtsoort die bewezen in kwaliteit in die tijd veel beter was.

De gebinten zijn gemerkt met grote en kleine, rechte gehakte merken die lijken te stammen uit een periode zo rond 1850. Wat mij ook opviel, zijn de vloerdelen-plafonddelen in het voorhuis, smalle delen die in zwang raken pas na 1850-1860 en de halfronde sporen die in gebruik kwamen rond die zelfde tijd. Gelet op dit alles (zelfs de schuiframen) komt het mij over, dat deze boerderij omstreeks 1850 gebouwd of herbouwd is, en dat men toen de oude ankers weer op de gevel heeft aangebracht.

Zo werden we in het verleden wel vaker door onze voorouders '*vernacheld*' en brachten zij ons op het verkeerde been door oude ankers te hergebruiken. Maar ook omgekeerd door op de sluitsteen het jaartal van verbouwing of uitbreiding te vermelden bv. 1850 en dan is de boerderij te herleiden tot ca. 1450 zo als onlangs nog in Vorden.

Jammer dat wij momenteel geen subsidie meer hebben om dendro-chronologisch onderzoek te laten uitvoeren. Dit is een onderzoeksmethode die gebruik maakt van jaarlijkse variatie in de jaarringen van bomen als gevolg van wisselende groeiomstandigheden. De jaarringen vormen als het ware een unieke 'streepjescode' waarmee de leeftijd van houten voorwerp vastgesteld kan worden. Mits de eigenaar hiermee akkoord is, zouden we op die manier zekerheid kunnen krijgen over wanneer deze boerderij gebouwd is. Wie weet komt er nog een mogelijkheid.

Rieten daken worden normaal uitgevoerd onder een hoek tussen de 40 en 75°. Het voorhuis laat een hoog schilddak zien onder een 60° hoek gemaakt. Gekozen is hier voor een zeer grote kap om zo hun rijkdom en hun belangrijkheid uit te stralen. Het is een prachtige boerderij waar de eigenaar terecht trots op mag zijn, een rijksmonument sinds 1969.

© Wim Jansen, april 2016

Bronnen o.a.:

- Oprechte Haerlemsche Courant 12-01-1713
- Provinciale Overijselsche en Zwolsche courant 30-04-1830, 29-09-1844, 29-05-1848, 23-11-1859
- RCE monumentenregister monumentnummer 39652- kadastrale kaart 1832 objectnummer MIN04057A04 - Beeldbank Objectnummer 106.591
- <http://www.hetooievaarsnest.com/frameset.htm>
- [www.historischeverenigingwijhe.nl](http://www.historischeverenigingwijhe.nl)
- [www.delpher.nl](http://www.delpher.nl)
- <http://www.archieven.nl/nl/>